

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

פסחים נ"א עמוד א'

בגמ', דברים המותרין ואחרים נהגו בהן איסור אי אתה רשאי להתירן בפניהן וכו', בני מדינת הים נמי, כיון דלא שכיחי רבנן גבייהו ככותים דמו.

[א]. ומשמע מדברי הגמ' בסוגיין, דאף שהמנהג אין לו שום סמך ותוקף, אך אם על ידו יכולין עמי הארץ להקל בדברים אחרים, ככותאי הוי ואסור להקל בפניהם, ותו לא.

וזה מכבר היו לי ההורו דברים בסוגיין [והצעתו כבר חלק מהדברים בשיעור עיון פר' מטות תשע"ט, ואין ביהמ"ד בלא חידוש], הדנה **תוס'** במגילה (ה: ד"ה דברים) הקשו, היאך רבי התיר בבית שאן לאכול עלה של ירק ללא מעשר (חולין ו:ו) כי דן דינה כחולין, והלא עד אז נהגו שם איסור בזה? ותיצו התוס' **"דהתם לא נהגו איסור אלא בטעות"**.

ומקום יש לדון, מה הקובע מהו נקרא מנהג בטעות ומהו דברים המותרין ואחרין נהגו בהם איסור? והלא גם בני מחוזא "שנהגו בהן איסור" והרימו חלה מפת אורז היה זה בטעות, כי לא ידעו שרק ממני דגן מרימים, ואלא טעמא שלא מורין להם להפסיק ממנהג הטעות שלהם - דילמא אתי למיסרך ולהקל בחייבים בחלה מעיקר הדין, וא"כ ה"נ במעשרות דבית שאן יש לצדד שלא להקל להם דילמא אתי למיסרך ולהקל בחייבים מעיקר הדין.

[ב]. ביותר יש לעיין, דהכא משמע בגמ' שמה שאין לנהוג בפניהם להקל, הוא כדי שלא יבואו לטעות בחיובים מעיקר הדין, אך בגמ' נדרים (ט"ו.) גבי נדר בדבר שאין בו ממש, כמו בשינה - שאין בה ממשות, שהנדר לא חל כלל מהתורה, כי הוא לא נתפס על דבר ממשי, קאמר שם רבינא - ומשמע שם דזה מסקנת הגמ', דאכתי איכא איסור בל יחל מדרבנן. ופר"ך בגמ' "ומי איכא בל יחל מדרבנן. אין, והתניא [בניחותא] דברים המותרין ואחרים נהגו בהן איסור, אי אתה רשאי להתירן בפניהם **שנאמר לא יחל דברו**".

וכתב שם **השיטה מקובצת** "נהגו בהם איסור, כי היא דרבב"ח בפסחים **דאכל דאייתרא** משום דבני מדינה מסרכי מילתא", [וצ"ב למה נקט לדוגמא את המימרא האחרונה בסוגיין, ולא הראשונה בחלת אורז, או האחרות ברחיצת אחים, וישיבה על ספסלי נכרים וכדומה, ונקט רק המנהג שנהגו איסור בבבל בחלב המותר].

ומדברי הגמ' בנדרים מבואר, דאין זה רק הנהגה טובה שלא להקל בפניהם, אלא אם מיקל בפניהם הוא עובר בבל יחל מדרבנן ("המפרש" שם, ועי' ברש"י), וא"כ ליכא נפק"מ אי זה כותאי או עם הארץ, או תלמיד חכם, דהטעם אינו דלמא אתי למיסרך, אלא שהוא עובר על חילול נדר דרבנן. ובסוגיין לא משמע הכי.

[ג]. עוד אי' (שם פ"א:) דאשה שנדרה שלא תשמש את בעלה, ונדר זה אין יכול לחול דהיא משועבדת לו, והוא נדר בטעות גמור, קאמר רשב"ג דאסורה לשמש את בעלה עד שתפר נדרה, ואף שאין זה כלל צד של נדר, קאמר שם בגמ' דהוא מדין דברים המותרים ואחרים נהגו בהן **אי אתה רשאי לנהוג היתר בפניהן שנאמר לא יחל דברו**, עיי"ש.

ומהא קשה אף לסוגיין, שמשמע שאין זה אלא הנהגה טובה וישרה, ואף להתוס' במגילה הנ"ל, שבטעות ליכא איסור, והכא הוא טעות מעיקרא, שהלא אין נדרה יכול לחול על דבר שהיא משועבדת לו מדין תורה.

וכתב **החתם סופר** (חי' נדרים פ"א:) שהברייתא בנדרים אינה אותה ברייתא המובא בסוגיין בפסחים, אף שלשונם זהה, דבסוגיין מיירי ממנהג מדינה שאסור **לך** לנהוג קולא בפניהם אך לא שאתה מיקל להם שיחללו מנהגם ולכך אין זה מגדר 'בל יחל' דלא מתירים זאת לנוהג איסור, אלא לאחרים שלא נהגו איסור. משא"כ התם בנדרים מיירי **שאתה מתיר לאסור בעצמו** את הדבר שחושב שאסור לו, וכמדומה לו שהוא עובר בבל יחל וכו'.

ואינו כדאי אף להיות עפר תחת רגליו הטהורות, אך לא זכיתי להבין את דברי קדשו ונפלאת הדעת ממני, והלא **הנדר הוא טעות**, ובמעשה דרבי המובא לעיל **שהתיר** לאנשי בית שאן שנהגו איסור בירק, לאכלו מעתה בלא מעשר, כתבו התוס' הנ"ל שכיון שהיה איסור של טעות ליכא למיחש להיתר.

ועוד, היאך יפרנס מאור עינינו את דברי הגמ' בנדרים לעיל (ט"ו.), שהיכא שהאחרים מתירים לעצמם בפני האוסרים, עוברים האחרים על בל יחל דרבנן, וא"כ לא רק כשמותרים לאלו שנהגו איסור, אלא גם אלו שכלל לא היה אסור להם, שנוהגים היתרם בפני האסור להם, הוא בגדר בל יחל דרבנן, וה' יאיר עיני לזכות ולהבין את דברי רבינו הקדוש.

[ד]. ולולי דמיסתפינא הייתי אומר לחלק בדרך אחר בין הסוגיות. דבכל הדברים האסורים ואחרים נהגו בהן איסור, בין אם מתירים לאותם עצמם שנהגו איסור ובין אם אני נוהג היתר בעצמי, החשש שמא יבוא אותו שנהג איסור להקל במילתא אחריתי הדומה לו. אלא שצריך לחלק דיש ג' הגדרות של דברים המותרים ואחרים נהגו בהן איסור:

א. **מנהג איסור או טעות בדבר הדומה לאיסור דאורייתא**: בזה אם יתירו לו יכול להיכשל חלילה באיסור דאורייתא בפעם אחרת, והוא בל יחל דרבנן, ולכך בנדרי שינה, ובנדרי אשה בחובותיה לבעלה, אף שהם טעות מיסודם, א"א להקל בלא הפרה, כי יבואו לזלזל ולעבור באיסור נדרים, והוא עובר בבל יחל דרבנן. וה"נ בנהגו שלא לאכול חלב דאייתרא שהוא מותר, אם יבואו להתיר בפניהם יבואו להקל בכל איסורי החלב, ולכך השיטמ"ק כשרצה להביא דוגמא לבל יחל דרבנן בנדרים, הביא דווקא מעשה דרבב"ח שאכל בצינעה חלב דאייתרא, דהוא גדר והרחקה באיסור דאורייתא.

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

ב. **מנהג איסור בדבר הדומה לאיסור דרבנן:** במנהגים וחומרות שהנהיגו להרחיקם מאיסורי דרבנן, בהא אסור להקל בפניהם, כי הקדמונים שהנהיגו החומרא הזו, רצו להרחיקם שלא יזלזלו אף באיסורי דרבנן, אך זהו בגדר הנהגה טובה ולא משום כל יחל דרבנן, ולכך האיסור להקל הוא רק בפני כותאי ועמי הארץ שאינם יודעים להבדיל, וזה מיירי בסוגיין חלת אורז **במחוזא** שהוא מדברים המותרים ואחרים נוהגים בהם איסור, בגדר הרחקה, **דהלא כל חלת דגן בחו"ל הוא מדרבנן**, וכן הישיבה על ספסלי הנכרים, שהוא דומה למקח וממכר שאף איסורו מדרבנן, וכן רחיצת האחים וכל הדוגמאות בסוגיין, מלבד חלב דאייתרא המובא לעיל.

ג. **טעות בדבר הדומה לדרבנן:** אמנם כל זה הוא רק במנהג וחומרא שהנהיגו במחשבה תחילה להרחיקם מאיסורי דרבנן, אך היכא שנולד איסור בטעות, **והדומה לו הוא איסור מדרבנן**, בהא אפשר להקל בפניהם, ולכך רבי התיר ירק בבית שאן, שבטעות נהגו בו חומרא, כי בית שאן לא כיבשום עולי בבל ודינו כחו"ל, וכל מעשר ירק בלאו הכי הוא מדרבנן, וא"ש.

ואמנם שעדיין היה קשה לדבריי הנ"ל, מה שנהגו איסור **בבירי** בסוגיין לצאת בקורדקיסון בשבת דילמא משתלפי ואתי לאיתויי ד"א, ומשמע שבני רבן גמליאל עשו הנהגה טובה שלא להקל בפניהם אך לא היה איסור ממש, ולדברינו הנ"ל זה הוא גדר באיסור דאורייתא והוא איסור כל יחל דרבנן. וצ"ל, שבבירי לא היה רה"ר דאורייתא, והיה גדר באיסור דרבנן. ודמות ראה לזה, מהא דאי' בקבורתו של רבי אלעזר בן רשב"י (ב"מ פ"ג), שהיתה מיטתו בכפר עכברא, וקראו חכמים לבני בירי שיסייעו בקבורתו, וכתב שם רש"י: "**לבני בירי**, שם **כפר אחד** שהיו קרובין". ע"ע בעירובין (נ"ו). הני מולייתא דבי בירי ודבי נרש אקנון וכו', דמשמע שלא היו שם דיורים רבים. [עי' במאירי שגורס ששם המקום היה יוכני, ולא מוזכר בעוד מקום עיר בשם זה, ועל כרחך שהיה מקום קטן מאוד], ודו"ק.

דף נ"א עמוד ב'

בגמ', ר"ש אומר כל הספיחים אסורים חוץ מספיחי כרוב וכו' וחכמים אומרים כל הספיחים אסורים וכו'.

[ה]. ופירש"י "כל הספיחין אסורין, בשביעית, **מזמן הביעור ואילך**". ולכאורה מדוע רש"י אינו מפרש כפשוטו, בספיחים שנלקטו בשביעית שאסורים. דחובת הביעור שיש לפירות שביעית הוא ענין אחר. ועי' בתוס' (ד"ה כל הספיחים).

והנה במשנה (שביעית פ"ט, א') איתא להיפך: "רבי שמעון אומר כל הספיחים **מותרין** חוץ מספיחי כרוב שאין כיוצא בהם בירקות שדה וחכ"א כל הספיחין אסורין". וביאורים רבים נאמרו בראשונים לחלק בין הברייתא למשנה.

ביאור ראשון: המשנה בשביעית איירי בספיחים שנכנסו מששית לשביעית ונגמר כל גידולם בששית. בהם אמר ר' שמעון דאין לא קדושת שביעית ולא איסור ספיחים אף שנלקטו בשביעית. והוא שיטת רש"י בסוגיין, פירוש זה מובא **הר"ש משאנץ** (שם). **ובתוס'** בסוגיין (ד"ה כל הספיחים) כתבו בשם **רבי נסים גאון**, אלא שהוסיפו שהירקות נשתהו עד לאחר ביעור. וספיחי כרוב בכגון דא אסור ר' שמעון, כלומר שאף שנגמרו בששית, אם נלקטו בשביעית יש בהם קדושת שביעית, דגזרי בהו רבנן אטו הגדלים בשביעית. וחכמים אומרים שכל הספיחים אסורים, וכלומר שיש בהם קדושת שביעית אם נלקטו בשביעית, אטו ספיחי כרוב.

לעומת זאת הברייתא בפסחים איירי בספיחים שגדלו בשביעית ונלקטו בשביעית, ויש בהם לר' שמעון קדושת שביעית וגם אסורים משום ספיחים. וספיחי כרוב מותרים שנותנים להם דין אילן, שיש לו קלח גדול וענפים כעין אילן, והספיחים שלו אין בהם איסור ספיחים רק קדושים קדושת שביעית, כדן פרי האילן. ולחכמים אין נותנים לכרוב דין אילן, וספיחיו אסורים משום ספיחים, כדן כל ירק הגדל ונלקט בשביעית.

ביאור שני: הברייתא בפסחים איירי בספיחי שביעית שיצאו לשמינית, ולר' שמעון אף שנלקטו בשמינית אסורים משום ספיחים עד שיעשו כיוצא בהם, ואף שנלקטו בשמינית גזרו בהם רבנן, מפני שכשיראו אותם גדולים יסברו שנלקטו בשביעית. וספיחי כרוב שנלקטו בשמינית מותרים, משום שגדלים הרבה בזמן מועט וליכא למיגזר בהו. וחכמים אסורים גם ספיחי כרוב עד שיעשו כיוצא בהם אטו שאר ספיחים, זהו תירוץ **הר"ש משאנץ** (שם בשם ר"נ גאון), **ובתוס'** (בסוגיין תירוץ ב'), **תוס'** (קדושין ב: ד"ה אתרוג), **ותוס'** (ר"ה ט"ו. ד"ה שאין לך) עיי"ש.

ביאור שלישי: במשנה בשביעית איירי ר' שמעון בספיחי שביעית שרוב גידולן היה בששית ונכנסו לשביעית ונלקטו בשביעית, והם מותרים ואין בהם לא קדושת שביעית ולא איסור ספיחים. ובכרוב יש בהם לר' שמעון קדושת שביעית, משום שחיישינן שיביא עליהם חדשים ויאמר מן האמהות הבאתי, והוא תירוץ ב' **בתוס'** (קדושין שם).

ביאור רביעי: **הריטב"א** (קדושין ב: ד"ה אתרוג) תירץ, במשנה בשביעית איירי ר' שמעון בספיחי ירקות שחנטו בששית ונלקטו בשביעית, והם מותרים אפילו בשעת ביעור. והיינו שאין בהם איסור ספיחים, אך יש בהם קדושת שביעית - וחנטה פירש תחילת גידול.

ביאור חמישי: **הסמ"ג** (ל"ה ס"ח) תירץ, המשנה בשביעית איירי בספיחים של ששית שנשתהו עד השנה השמינית, והם מותרים לר' שמעון ואין בהם לא קדושת שביעית ולא איסור ספיחים. וספיחי כרוב יש בהם איסור ספיחים וקדושת שביעית, מפני שאין להכיר בין אלה שגדלו בערב שביעית לאלה שגדלו בשביעית.

ויש עוד הרבה ביאורים באחרונים ביישוב סתירה זו, וראה בארוכה מה שהביא כל התירוצים והביאורם בזה הג"ר **יוסף ליברמן** שליט"א (משנת יוסף ח"ד מדף ז' והילך) עיי"ש עוד חידושים נפלאים בזמן הביעור בספיחין.

הערות והארות יתקבלו בברכה ויבואו בדפים הבאים בשם אומרם בל"ו: rabinoviz@gmail.com